

MÁRTON PÉCSI: TEN YEARS OF PHYSICO-GEOGRAPHIC RESEARCH IN HUNGARY (TÍZ ÉV TERMÉSZETI FÖLDRAJZI KUTATÁSAI MAGYARORSZÁGON)*

SOMOGYI SÁNDOR

A Magyar Tudományos Akadémia tekintélyes számú folyamatos kiadvány sorozatai új, idegen nyelvű számmal bővültek a Földrajzi Tanulmányok c. sorozat megindításával. Különösen örvendetes e sorozat megindulása a földrajzi tudományok művelői részére, mivel a Földrajzi Közlemények idegen nyelvű kiadásának beszüntetése óta (1943-tól), külföldi nyelven rendszeres tájékoztatás nem jelent meg a hazánkban folyó földrajzi kutatásokról. Az elmúlt két évtized első felét a második világháború meg az azt követő, a tudományok területére is kiterjedő gazdasági—társadalmi újjáépítés foglalta le. Azonban az 50-es évek elejétől az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia támogatásával nagy lendülettel indult meg az akadémiai tervmunkálatok keretében hazánk természeti és gazdasági földrajzi adottságainak feltárása. E kutatások célkitűzéseiről, az egyes tudományszakok általános és részletes elméleti kérdéseiről, gyakorlati eredményeiről, a területenként elért sikerekről és felvetődött kérdésekről az elmúlt évtized magyar nyelvű földrajzi kiadványai, folyóiratok és könyvek, rendszeresen nyújtottak részletes és időnként átfogó jellegű tájékoztatást. Személyi és anyagi okok következtében azonban elmaradt a hazai földrajzi kutatások eredményeinek ismertetése külföldi nyelven, ha azt az egyes folyóiratbeli tanulmányokhoz csatolt idegen nyelvű kivonatok, a hazai és külföldi szakemberek tanulmányútjai és az időről-időre külföldi szaklapokban magyar szerzőktől, illetőleg a magyar folyóiratokban külföldi szerzőktől megjelent értekezések némileg pótolták is.

Az ily módon egyre sürgetőbbé vált szükségleteket kívánja kielégíteni a Magyar Tudományos Akadémia kiadója, a Földrajzi Tanulmányok idegen nyelvű sorozatának megindításával. A sorozat első számának, dr. Pécsi Márton tanulmányának célja az elmúlt évtized hazai természeti földrajzi kutatásairól, a kutatómunka főbb eredményeiről egy átfogó kép nyújtása. Túlnyomórészt azonban csak az Akadémiai Földrajztudományi Kutató Csoport természeti földrajzi részlege munkatársainak a tevékenységéről tájékozódhatunk a kiadványban, s csak helyenként történik utalás az egyetemi tanszékeken folyó

* Studies in geography No 1. Akadémiai Kiadó Budapest 1964. p. 1—132. (Szöveg közben 96 ábra és kép).

hasonló célú kutatásokra és az ott elért eredményekre. Ebben a tekintetben a tanulmány címe félreértésre ad lehetőséget, mert bár lényegében a Kutatócsoport munkatársainak — egyébként elismerésre méltó — munkásságával foglalkozik, mégis a magyarországi természeti földrajzi kutatások egészének összefoglalására enged következtetni. Helyesebb lett volna ha e tartalmi korlátozás a címben is kifejezésre jut, vagy pedig ha a szerző tényleg az egész hazai természeti földrajzi kutató munkáról nyújt egy általános jellemzést és értékelést, amely feladatnak a nagyobb részét különben úgylis elvégezte.

Maga az értekezés előszóra és 13 részre tagolódik. Az előszóban (p. 7—9) a Szerző ismerteti a hazai természeti földrajzi kutatások állását az 50-es évek elején és azokat a lehetőségeket, amelyekre a Földrajztudományi Kutató Csoport túlnyomórészt kezdőnek számító munkatársai munkájuk kezdetén támaszkodhattak. Felsorolja a Kutatócsoport munkatársainak tollából született fontosabb összefoglaló tanulmányokat. Öt pontban összegezi és értékeli az eddig végzett kutatómunka fő tapasztalatait.

Az első rész (p. 11—19) a folyóvízi erózió és akkumuláció szerepének vizsgálatával foglalkozik. Fejezetei: terasz kutatások, hordalékkúpok, a folyók ártercinek felépítése, eróziós árkok és vízmosások, folyóvízi erózió mechanizmusa. A Szerzővel az élen (aki különben a Kutatócsoport igazgatója) a természeti földrajzi részleg munkatársai valamennyien kivették a részüket a fenti témákkal foglalkozó kutatásokban.

A második rész (p. 20—25) a szél felszínépítő és pusztító szerepét és az általa létrehozott formákat tárgyalja. Itt egyrészt a hazai futóhomok területek formakincse, másrészt a lösz keletkezése és a löszös felszín mikroformái képezték a kutatások tárgyát. Mindkét terrénum régi munkaterülete a magyar geográfusoknak, s az elődök eredményét több oldalról sikerült az elmúlt tíz év alatt továbbfejleszteni. A legfontosabb új kutatási eredményeket éppen a Szerző mutatta fel e téren, hazai löszeink keletkezésének a korábbival szemben jóval alaposabb és behatóbb tanulmányozásával.

A harmadik rész (p. 26—29) a negyedkor, hazánk jelenlegi felszíni képében a legtöbb vonást kialakító pleisztocén és holocén időszakok kronológiájával kapcsolatos vizsgálatokat foglalja össze. Kiemeli a korábbi szemlélettel szemben a különböző, a kormeghatározás szempontjából hasznosítható formaelemek és képződmények együttes értékelésének fontosságát. Az új eredmények tükrében az előző kormeghatározások nagyobb részének revideálása vált és válik szükségessé, de ezáltal lett és lesz a természeti környezetünkre vonatkozó tudásunk helyesebb és teljesebb.

A negyedik rész (p. 30—55) a derráziós folyamatok felszínalakító szerepét tisztázó kutatáseredményeket mutatja be. Szerző e téren folytatott sikeres munkásságáért nyerte el a földrajzi tudományok doktorának megtisztelő tudományos fokozatát. Itt részletesen felsorolja azokat a jégkorszaki felszínépítő folyamatokat, melyeknek következtében hazánk lejtős térszíneinek zömén

a rétegzett lejtős üledékek oly nagy elterjedéshez jutottak. Bemutatja a lejtős tömegmozgások építette formákat és a fagyott felszín jellegzetes mikroforma elemeinek fő típusait.

Az ötödik részben (p. 57—62) az általános denudáció kérdéseivel foglalkozó kutatásokkal találkozunk. Nagyrészt szintén a Szerző saját kutatási eredményeit öleli fel e fejezet, de e téren sok maradandót hagyott örökül a Kutatócsoport korán elhunyt előző vezetője, dr. Bulla Béla akadémiai levelező tag is, akinek a Kutatócsoport munkatársai mind tanítványai. Bulla klimatikus morfológiai alapvetésére épültek Pécsi Mártonnak a trópusi tönkösödés és a periglaciális hegyláblépcsők keletkezését értelmző és megkülönböztető vizsgálatai. Teljesen újkeletűek a krioplanációs formák elterjedésére és kialakulására vonatkozó megfigyelései.

Az értekezés hatodik része (p. 64—65) a szerkezeti formák és a jelenleg is folyó kéregmozgások szempontjából értékeli az eddigi kutatási eredményeket. Az értekezés legrövidebb részei a vízrajzi és növényföldrajzi kutatásokkal foglalkozó hetedik (p. 68) és nyolcadik (p. 69) fejezetek. Való igaz, hogy e szakterületeken nem sok újat produkáltak ezideig a Kutatócsoport munkatársai, de annál több ilyen vonatkozású kutatási eredményt mutathatott volna be a Szerző a rokon intézmények munkásságából.

A kilencedik részben (p. 70—77) Szerző röviden összefoglalja azokat az újításokat, melyeket sokban saját ösztönzése folytán a hazai földrajzi kutatások módszereiben bevezettek.

A tizedik rész (p. 78—83) a Kutatócsoport jelenlegi és még sokáig aktuális fővállalkozásának, hazánk geomorfológiai térképe elkészítésének kérdéseit tárgyalja, miközben ismerteti a még megoldandó feladatokat és a térkép tartalmát ábrázolni hivatott jelkulcsrendszert.

A tizenegyedik rész (p. 84—87) a Kutatócsoport munkatársainak a felszín fejlődéstörténetére vonatkozó vizsgálatait nemcsak ismerteti, hanem azokból számos általános konklúziót és további munkára serkentő megállapítást is közöl.

A tizenkettedik részben (p. 88—121) Magyarország egyes tájainak geomorfológiai fejlődését jellemzi a vonatkozó kutatások alapján. Hiányzik e fejezetből a hazánk természeti földrajzi tájbeosztását ábrázoló térkép, amint az egész kötetből is egy Magyarország térkép. Kár, hogy a fordító egészen feleslegesen az egyes tájak elnevezésének lefordításával is megpróbálkozott, más helyen pedig az eredeti magyar elnevezést használja. A névírási kérdésekben nagyobb következetességgel kellett volna eljárni.

A tizenharmadik rész a Kutatócsoport további természeti földrajzi főfeladatainak tömör, rövid összefoglalása (p. 122). Az értekezést a munkatársak szakirodalmi munkásságát felölelő részletes irodalomjegyzék zárja le, aminek összeállításával külön nagy feladatot oldott meg a Szerző (p. 123—131). Végül az utolsó oldalon az alkalmazott rövidítések magyarozatával találkozunk.

Végeredményben dr. Pécsi Márton oly sokoldalú, részletes képet adott az elmúlt évtized hazai természeti földrajzi kutatásairól, ami nemcsak pusztán azok megismertetését szolgálja a külföld felé, hanem rámutat azokra a fő eredményekre is, melyek a kutatómunka erősségét képezik. Egyszersmind az összefoglaló áttekintésnek az a haszna is megvan, hogy a hiányosságok is előbukkantak. A tanulmány mondanivalóját nagyszámú fénykép, ábra és magyarázó tömbszelvény egészíti ki és teszi szemléletessé. Kár, hogy azok megtalálását egy ábrajegyzék nem teszi könnyebbé.

A kötet ízléses külseje az Akadémiai Kiadó ismert gondosságát, a hasonlóan megnyerő belső anyagelrendezés a szerkesztőket, Marosi Sándor és dr. Szilárd Jenő tud. munkatársakat dicséri.